

ЕКОПОЛІТИКА УКРАЇНИ

МОРСЬКЕ ДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ

СЦЕНАРІЙ СТРАТЕГІЇ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ

Я.І. Мовчан, докт. біол. наук, завідувач Лабораторії екобезпеки ННЦ «Екобіобезпека», Національний авіаційний університет; **О.Г. Тарасова**, кандидат хімічних наук, позаштатний консультант Комітету екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, Верховна Рада України; **О.В. Бонь**, завідувач відділом охорони Азовського та Чорного морів Управління охорони та використання водних ресурсів Мінприроди України; **В. А. Гроза**, канд. фіз.-мат. наук, доцент кафедри екології, ФЕБ ІМГ Національного авіаційного університету; **Н.В. Мовчан**, головний консультант, Секретаріат Комітету екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, Верховна Рада України

До басейну Чорного та Азовського морів належить понад 96,6 відсотків території України. Практично всі види діяльності людини прямо чи опосередковано впливають на стан морського довкілля та можливості використання його ресурсів. В той же час важко переоцінити стратегічну роль моря в еколого-економічному розвитку України на засадах збалансованого розвитку в наступні десятиліття.

В кінці ХХ століття стан екосистем Азовського та Чорного морів став катастрофічним. Цьому передували десятиліття інтенсивної експлуатації

рибних ресурсів морів (60–80-ті роки), наростаюче забруднення стоками рік та через атмосферу, береговими джерелами, транспортними перевезеннями, поява видів-чужинців (мнеміопсиса), зменшення притоку вод з ріками, господарсько-виробниче освоєння берегової смуги та дельт тощо. Значно зменшилася площа Філофорового поля Зернова, яке виконує функції інкубатора для багатьох видів морських організмів, активізувався сірко-водневий шар, який обмежує високопродуктивну частину моря до глибини 200 м, почалися масштабні геолого-розвідувальні роботи на шельфі морів.

Продовження на с.2

INDEX

МОРСЬКЕ ДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ: СЦЕНАРІЙ СТРАТЕГІЇ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ	
MARINE ENVIRONMENT OF UKRAINE: SCENARIO OF STRATEGY OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT...	1-2
ПРО ЗАЛЬНОДЕРЖАВНУ ПРОГРАМУ ОХОРОНИ ТА ВІДТВОРЕННЯ ДОВКІЛЛЯ АЗОВСЬКОГО І ЧОРНОГО МОРІВ	
ON THE NATIONAL PROGRAM OF THE ENVIRONMENT PROTECTION AND REHABILITATION OF THE AZOV AND BLACK SEAS	3
ПРО НАЙГОЛОВНІШІ ПРОБЛЕМИ МОРСЬКОГО ДОВКІЛЛЯ	
ABOUT THE MAIN PROBLEMS OF THE SEA ENVIRONMENT	4
МІЖВІДОМЧА КОМІСІЯ З ЕКОЛОГІЧНИХ ПИТАНЬ АЗОВСЬКОГО ТА ЧОРНОГО МОРІВ. РІШЕННЯ	
INTER-DEPARTMENTAL COMMISSION FOR THE ENVIRONMENTAL PROBLEMS OF THE AZOV AND BLACK SEAS. SOLUTIONS	6
КОНЦЕПЦІЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРОГРАМИ З ОХОРОНИ ТА ВІДТВОРЕННЯ ДОВКІЛЛЯ ЧОРНОГО ТА АЗОВСЬКОГО МОРІВ НА 2010–2020 РР.	
CONCEPTION OF THE NATIONAL ENVIRONMENTAL PROGRAM FOR A SPECIAL PURPOSE ON THE ENVIRONMENT PROTECTION AND REHABILITATION OF THE BLACK AND AZOV SEAS FOR YEARS 2010–2020	8
МОРСЬКЕ ДОВКІЛЛЯ: ТРИ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ	
MARINE ENVIRONMENT: THREE SCENARIOS OF DEVELOPMENT	12
ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДЕЯКІ МІЖНАРОДНІ УГОДИ, ЧИННІ В РЕГІОНІ	
INFORMATION ABOUT SOME INTERNATIONAL AGREEMENTS ACTING IN THE REGION	14
ГРОМАДСЬКИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ РУХ: НА ЗАХИСТ ДЕЛЬФІНІВ	
VOLUNTARY ENVIRONMENTAL MOVEMENT: IN DEFENCE OF DOLPHINS	15
НАМ ПИШУТЬ: ЗБЕРЕЖЕМО ЧОРНЕ МОРЕ! ХАЙ ЖИВЕ ЖИТТЯ І МОРЕ!	
FROM THE LETTERS TO US: LET US CONSERVE THE BLACK SEA! SO BE LIFE AND SEA!	16
31 ЖОВТНЯ – МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ ЧОРНОГО МОРЯ	
THE 31 ST OF OCTOBER IS BLACK SEA DAY	16

Основні причини деградації екосистем Чорного і Азовського морів:

Забруднення річок в басейні Чорного та Азовського морів через незбалансоване природокористування та, як наслідок, евтрофікація і забруднення морів;

Забруднення морських екосистем транспортом;

Знищення природних екосистем дельт, зарегулювання річок і погіршення стану морських та прибережних біоценозів;

Інтенсивна забудова прибережних територій, яка супроводжується втратою природності та привабливості;

Незбалансоване рибальство;

Видобуток природних мінеральних копалин в умовах:

- відсутності ефективної системи контролю та запобігання засміченню і забрудненню морського середовища;

- відсутності координованої діяльності, орієнтованої на припинення дифузного забруднення;

- неефективності заходів із запобігання розповсюдженню чужинних видів;

- відсутності ефективних економічних механізмів збереження біоресурсів;

- відсутності ефективної системи управління морекористуванням та інституційної слабкості морських галузей;

- недосконалості системи державного екологічного контролю та незабезпеченості екопрограмової діяльності.

Зменшення антропогенного тиску в кінці 90-х років ХХ століття та на початку ХХІ століття сприяло сповільненню деградації екосистем морів; з'явилися перші ознаки відродження окремих елементів біотичних комплексів морів. Зміна економічної ситуації в регіоні Чорного та Азовського морів загрожує відновленням процесів деградації та деструктуризації морських екосистем.

Новими загрозливими тенденціями є: різке зростання обсягів нафто- і газодобування і транспортування в регіоні, збільшення обсягів геолого-розвідувальних робіт, подальший розвиток судноплавства. З останнім чинником пов'язані також загрози щодо занесення видів-чужинців (інтродуцентів) з баластними водами, збільшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій. У сучасних умовах ця група чинників має непередбачуваний та форс-мажорний характер. Ступенем готовності держав та відповідних служб до реагування на них і визначатиметься на стратегічну перспективу стан морських екосистем.

MARINE ENVIRONMENT OF UKRAINE: SCENARIO OF STRATEGY OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The main causes were:

a) eutrophication, pollution and littering caused by rivers, industrial and municipal discharges, navigation, dumping, drilling etc.;

b) intensive agriculture, urban sprawl and infrastructure development, tourism etc.;

У цій ситуації стратегічною ціллю морської екополітики має бути збереження і відновлення екосистеми моря на засадах еколого-збалансованого розвитку, з урахуванням екологічного імперативу та економізації довкілля діяльності.

Основні завдання національної екополітики пов'язані з невиснажним використанням морського довкілля:

1. Закріплення у державній політиці принципу інтегрованого управління природокористуванням у межах приморських територій, прибережної смуги морів та у відкритому морі на засадах пріоритетності охорони та відтворення довкілля Чорного та Азовського морів, збереження їх природного потенціалу над отриманням імовірних економічних переваг.

2. Зменшення надходження забруднення до морів:

- з річковим стоком внаслідок розроблення і впровадження басейнових річкових програм;

- від точкових джерел, розташованих на узбережжі, шляхом забезпечення очистки стічних вод;

- від морського транспорту, шляхом запровадження ефективної системи забезпечення готовності та реагування на аварійні ситуації, пов'язані з морським транспортом та видобутком і розвідкою корисних копалин на морському шельфі.

3. Збереження екосистем, популяцій біологічних видів, ландшафтів:

- збереження екосистем з особливою увагою до морських природоохоронних територій, формування екомережі, розширення площі природоохоронних територій;

- збереження видів, що знаходяться на межі зникнення внаслідок діяльності людини, та попередження появи нових видів, що перебувають під загрозою;

- запобігання проникненню чужинних та генетично модифікованих видів та організмів у екосистеми Чорного і Азовського морів.

4. Забезпечення екосистемного підходу до всіх видів людської діяльності, особливо в частині експлуатації морських ресурсів шляхом запровадження збалансованих практик та забезпечення першочергової підтримки тих біоресурсів, від яких залежить рівень життя, постачання харчових продуктів і стан здоров'я населення прибережного регіону:

- запровадження кращих світових практик ведення сільського господарства і поширення екологічного фермерства;

- забезпечення відповідності складу побутово-комунальних та промислових стічних

вод критеріям якості морського довкілля;

- запровадження збалансованого рибальства;

- відповідна утилізація побутових відходів і винесення всіх сміттєзвалищ за межі прибережних смуг;

- розвиток екотуризму;

- зміцнення екорегулятивних та екоконтролюючих інституцій;

- зміцнення процедур ОВНС і впровадження процедур стратегічної діагностичної оцінки.

5. Проведення відповідних науково-дослідних робіт, спрямованих на оцінку впливу людини та можливих змін клімату на морські біоценози та ресурси та Інформування щодо проведення екозаходів і забезпечення їх суспільної підтримки.

Основні цільові індикатори та показники ефективності державної політики щодо екологічно збалансованого морекористування Чорного і Азовського морів:

1. Зменшення надходження забруднення до морів:

- з точкових джерел,
- з дифузних джерел,
- від морського транспорту.

2. Збереження екосистем, біологічних видів, розвиток екомережі:

- кількість видів, що перебувають на межі зникнення,

- площа та кількість морських природоохоронних територій,

- кількість нових чужинних видів;

3. Забезпечення екосистемного підходу до всіх видів людської діяльності, особливо в частині експлуатації морських ресурсів шляхом запровадження збалансованих практик, та забезпечення і підтримки тих біоресурсів, від яких залежить рівень життя, постачання харчових продуктів і стан здоров'я прибережного населення в частині захисту морського біорізноманіття:

- кількість екологічних фермерських господарств,

- кількість та обсяг аварійних розливів нафтопродуктів,

- вилов риби (тис. тонн).

Часові рамки та етапи впровадження морської стратегії:

I — 2010-2015 рр.

II — 2016-2020 рр.

III — 2021-2025 рр.

Орієнтовний обсяг фінансування — 3 млрд грн.

Очікувані результати (2020 р.):

- відновлення екосистеми моря (за біопродуктивністю — на рівні 60-х років), розбудова екомережі (охоплюватиме 10 % акваторії);

- поліпшення якості життя в регіоні та його рекреаційної привабливості, підвищення рівня екологічної свідомості населення регіону, започатковано втілення екосистемного підходу;

- втілення у повному обсязі положення міжнародних та національних нормативно-правових документів щодо морського довкілля і створення інституційної бази їх супроводу.

c) the severe decline in the quantity and quality of marine living resources caused by over-fishing and over-exploitation and uncontrolled introduction and invasion of alien species;

d) loss of the species, habitats and spawning areas, in coastal waters, river mouths and coastal;

e) loss of sea- and landscapes and recreational and aesthetic values of the Black Sea coasts.

Про Зальнодержавну програму охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів*

Зальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів (далі — Чорноморська програма) затверджена Законом України від 22.03.2001 р. №2333-III (далі — Програма) і спрямована на забезпечення виконання Конвенції про захист Чорного моря від забруднення (1994), Міністерської декларації про захист Чорного моря (1993) та Стратегічного плану дій щодо відтворення та захисту Чорного моря (1996).

Метою Чорноморської програми є розроблення державної політики, стратегії та плану дій, спрямованих на запобігання зростанню антропогенного тиску на довкілля Азовського і Чорного морів, сприяння розвитку екологічно безпечних видів діяльності в Азово-Чорноморському регіоні, збереження і відновлення біотичного і ландшафтного різноманіття та ресурсів морів, створення сприятливих умов для проживання, оздоровлення та відпочинку населення.

Завдання Чорноморської програми — вирішення комплексу екологічних проблем Азово-Чорноморського регіону щодо поетапного поліпшення екологічного стану Азовського і Чорного морів, зокрема, шляхом, зменшення рівня забруднення морів та антропогенного навантаження на морські екосистеми; зниження ризику для здоров'я людини, пов'язаного із забрудненням морських вод та прибережної смуги морів; вжиття заходів щодо збереження і відтворення біотичного та ландшафтного різноманіття; збалансованого використання та відтворення морських біоресурсів, розвитку аквакультурних видів діяльності; запобігання руйнуванню морського берега, охорони земель у прибережній смузі морів; створення системи інтегрованого управління природоохористивними заходами на прибережній смузі морів; подальшого розвитку міжнародного співпраці щодо у питаннях охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів.

Реалізація Чорноморської програми здійснюється Мінприроди за участю МНС, МОЗ, Мінагрополітики, Мінтрансв'язку, Мінфіну, Мінекономіки, Держводгоспу, Держжитлокомунгоспу, Держтурадміністрації МКТ, НАНУ, Ради Міністрів АР Крим, обласних, районних та міських державних адміністрацій, згідно із Планом заходів реалізації Закону України від 22.03.2001 р. №2333-III «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів», затвердженого відповідно до доручення Кабінету Міністрів України від 26.06.2001 р. до №5960/3. Основними джерелами фінансування Програми визначені Державний бюджет України, у тому числі Державний фонд охорони навколишнього природного середовища, місцеві бюджети, у тому числі місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища, та інші, не заборонені законодавством джерела фінансування (власні кошти підприємств, організацій, інвестиції тощо).

З метою забезпечення координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, наукових і громадських організацій — виконавців Чорноморської програми — при Мінприроди України було утворено постійно діючий дорадчий орган — Міжвідомчу комісію з екологічних питань Азовського і Чорного морів. Передбачено, що контроль за реалізацією Чорноморської програми здійснюється Мінприроди за участю інших центральних і місцевих органів державного управління за напрямками і видами робіт. Відповідно, фінансування заходів Програми повинно плануватись і забезпечуватись відповідальними виконавцями згідно їх компетенції та з урахуванням програмно-цільового принципу формування бюджетного процесу в рамках коштів державного і місцевих бюджетів, а також із залученням інших джерел фінансування, передбачених законодавством України.

Як свідчить попередній аналіз реалізації Програми, фінансування заходів здійснювалось переважним чином за рахунок Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, зокрема, в рамках бюджетної програми №2401230 «Очистка стічних вод», місцевих бюджетів та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища. Впродовж першого періоду реалізації Програми, спостерігалось певне відставання від плану реалізації заходів Програми, що не сприяє поліпшенню екологічної ситуації в басейнах Чорного і Азовського морів.

Відділом охорони Азовського та Чорного морів ініційовано розгляд питання щодо започаткування окремої бюджетної програми, спрямованої на цільове фінансування заходів Чорноморської програми; опрацьовується питання щодо внесення змін до Закону України від 22.03.2001 р. №2333-III «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів» в частині корегування переліку заходів, визначення джерел та обсягів фінансування заходів, виконання яких передбачено у 2006—2010 рр.

На основі аналізу вищезазначених чинників та контексту пропонується наступний методологічний алгоритм розроблення концепції морської екополітики (Концепції державної програми):

- А. Формулювання мети, цілей та уточнення базових підходів.
- Б. Вицлення об'єктів діяльності із забезпеченням їх системної цілісності.
- В. Визначення основних завдань та етапів.
- Г. Формулювання механізмів та інструментів реалізації.
- Д. Встановлення індикаторів впровадження та системного моніторингу.

Базові підходи при розробці Концепції передбачають:

- врахування економічних аспектів;

- врахування соціального контексту;
- цільову програмовість;
- врахування екосистемної цілісності;
- застосування біоекологічного імперативу.

Контекст Концепції та зв'язки з іншими суспільними інституціями і сферами діяльності, аспекти:

- а) політико-правовий (визначає правове поле та політичну доктрину природо-користування);
- б) організаційний (уточнює механізми та інституційні рішення і втілення);
- в) міжнародний (враховує вимоги конвенцій та угод);
- г) програмовий (координує існуючі діяльності, програми, концепції);
- д) регулятивний (впроваджує нормативи, дозволи, стандарти);
- е) контролю (здійснення інспекційних та моніторингових функцій);
- є) соціально-економічний (мотивації, психологія, аспект бідності);
- ж) науково-експертне забезпечення (стан досліджень, пропозицій);
- з) онтологічний (розвиток галузі).

Інструменти впровадження Концепції:

- нормативно-правові (програми, закони, нормативи);
- інституційні (розбудова системи управління, інституції, кадрового потенціалу, координаційний орган);
- економічні (для галузі) — збори, платежі, штрафи, ціна, пільги;
- фінансові (для діяльності) джерела коштів для здійснення заходів;
- науково-експертні, аудиторні, експертні (наукова підтримка, дорадчі органи);
- інформаційні (здійснення моніторингу, кадастрів, PR, розробка та застосування тематичних ГІС, забезпечення функціонування баз даних);
- освітні (програми, курси, кваліфікаційні вимоги).

ON THE NATIONAL PROGRAM OF THE ENVIRONMENT PROTECTION AND REHABILITATION OF THE AZOV AND BLACK SEAS (Program)

Goal of the Program is development of state policy, strategies and plan of the actions directed on prevention the growth of antropogenic pressure on an environment of Black and Azov seas, assistance in development the ecologically safe activity in a region, maintainance and renewal of land and sea scapes and ecosystems, creation the favourable conditions for residence and rest of population.

* ВИКОРИСТАНО МАТЕРІАЛИ ЗВІТУ ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ «РОЗРОБЛЕННЯ ПРОЕКТУ КОНЦЕПЦІЇ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ З ОХОРОНИ ТА ВІДТВОРЕННЯ ДОВКІЛЛЯ АЗОВСЬКОГО І ЧОРНОГО МОРІВ». (Договір № 16/1040/16/2 від 11 вересня 2009 року).

Керівник НДР докт. техн. наук, проф. О. І. Запорожець. Основні виконавці: докт. біол. наук Я. І. Мовчан, докт. біол. наук Б. Г. Александров, докт. техн. наук Г. М. Франчук, канд. хім. наук О. Г. Тарасова, канд. економ. наук Л. П. Гальперіна, канд. фіз.-мат. наук В. А. Гроза, канд. біол. наук В. І. Карамушка, канд. техн. наук В. М. Криворотько, канд. техн. наук О. Л. Матвеева, с.н.с. Л. А. Корбут.

ПРО НАЙГОЛОВНІШІ ПРОБЛЕМИ МОРСЬКОГО ДОВКІЛЛЯ

Сільське господарство

Традиційно сільське господарство розглядається як основне джерело розосередженого (дифузного) надходження поживних речовин та стійких пестицидів та основним чинником погіршення екологічного стану Чорного та Азовського морів Чорного та Азовського морів, виникненню явищ евтрофікації та забрудненню і погіршенню стану біоресурсів. Високі рівні сполук азоту та фосфору в воді великих та малих річок, що впадають у Чорне та Азовське моря, призвели до розвитку явищ евтрофікації та практично повного колапсу екосистем цих морів в 80—90 роки минулого сторіччя. Хоча площа та частота заморів (задух) в порівнянні з 90-ми роками минулого століття скоротились, основними причинами такого стану були економічний спад 90-х років, та в меншій мірі — природоохоронні заходи.

Обсяги внесення мінеральних добрив зменшилися з 141 кг/га в 1990 році до 40 кг/га в 2006 році, азотних добрив з 59 до 27 кг/га, фосфорних — з 43 до 7 кг/га, калійних з 39 до 6 кг/га, що означає більш ніж триразове зменшення навантаження на екосистеми басейну Чорного моря від вживання мінеральних добрив, дворазове зменшення навантаження від азотних добрив, та 6-разове зменшення навантаження від фосфорних добрив. Спостерігається послідовне зменшення навантаження поживними речовинами від застосування органічних добрив. З 1990 року застосування органічних добрив скоротилось більше ніж десятикратно (від 8.6 до 0.7 т/га).

У той же час спостерігається майже 50-відсоткове зростання виробництва пестицидів та інших агрохімічних продуктів, без врахування імпортованих, наявність значної кількості непридатних або не ідентифікованих пестицидів, становлять загрозу нового сплеску збільшення антропогенного навантаження на морські екосистеми України та, як наслідок, нових екопроблем.

Зменшення надходження поживних речовин від агропромислового сектору вимагає розроблення і впровадження в систему господарювання як науково обґрунтованих норм розораності земель, запобігання виснаженню та еродованості земель, так і посилення контролю та регулювання використання і внесення мінеральних та органічних добрив та хімічних засобів захисту рослин. Особливо гостро постає ця проблема з огляду на перехід до ринкових відносин і відсутності належного механізму роботи з фермерськими господарствами.

Комунально-побутовий сектор

Скидання значної кількості азоту, фосфору з комунально-побутовими та промисловими стічними водами, особливо звертаючи увагу на зношеність каналізаційних мереж та глибоководних випусків, є додатковим чинником евтрофікаційних явищ, а також призводить до погіршення санітарно-гігієнічного стану пляжних вод. Житлово-

комунальний комплекс несе повну відповідальність за санітарний стан прибережних акваторій та прибережних смуг. Водопровідними мережами забезпечено 99 % міст, 86 % населених пунктів та лише 22 % сільських населених пунктів.

Кількість підприємств, які скидали зворотні води у поверхневі водні об'єкти України, досягнувши мінімальних значень в 2000 році, знову поступово зростає.

Спостерігається збільшення надходження забруднених стічних до поверхневих водних об'єктів приморських областей, при цьому майже десятикратне збільшення скидів стічних вод без очистки, та поступове зменшення недостатньо очищених стічних вод. Такі тенденції свідчать про проблемний стан очисних споруд та необхідність нагальних заходів щодо покращення водовідведення.

Неналежний стан сміттєзвалищ, забруднення водних об'єктів в басейні Чорного та Азовського морів фільтраційними водами створюють додаткові умови погіршення якості морського довкілля та надходження забруднення від дифузних джерел. Для морського довкілля суттєвим чинником є засмічення акваторій.

Морський транспорт

Забруднення акваторії морів нафтопродуктами значною мірою пов'язане зі зношеністю морського флоту України, інтенсивністю перевезень та ефективністю контролю за станом морського транспорту флоту інших країн, який перебуває в територіальних водах України, її економічній зоні, та з функціонуванням портів. Україна має 20 морських торгових портів, 11 портопунктів і значну кількість портів, пристаней, терміналів, які належать окремим підприємствам і не підпорядковуються Міністерству транспорту та зв'язку (4 морських рибних порти тощо). Переважна більшість портів не мають достатніх засобів швидкого реагування на аварійні розливи нафти та інших шкідливих речовин в акваторіях морів, особливо розливів другого і третього рівнів за класифікацією Міжнародної морської організації. З огляду на високий ступінь потенційного ризику аварійних розливів нафти, необхідно розробити національний план дій щодо забезпечення готовності до реагування на аварійні розливи нафти та інших небезпечних речовин і включення до першочергових природоохоронних заходів галузі морського транспорту та національної системи реагування на надзвичайні ситуації.

Дані супутникових спостережень, що оприлюднюються Об'єднаним науково-дослідним центром Європейської комісії (Іспра, Італія), чітко відслідковують потенційну небезпеку нафтового забруднення, причиною якого є транспортна галузь. Національна космічна агенція України також володіє методами супутникового спостереження за появою нафтового забруднення на поверхні моря, проте прямого зв'язку між потребами охорони морського довкілля та інтересами космічної галузі не встановлено.

Сумнозвісні розливи нафти в Керченський протоці 16 листопада 2007 р. чітко виявили прогалини у взаємодії різних галузей у цьому питанні.

До основних проблем техніко-технологічного характеру, що стримують розвиток перевезень через морські порти регіону, слід віднести зношеність об'єктів портової інфраструктури (гідротехнічних споруд), перевантажувального обладнання та суден портофлоту, недостатню кількість спеціалізованих перевантажувальних комплексів, низький рівень розвитку залізничної інфраструктури в портах та на підходах до них, недостатню узгодженість транспортних технологій із складськими і митними технологіями, низький рівень інформатизації транспортного процесу та інформаційної взаємодії з суміжними видами транспорту.

Морегосподарська діяльність

Морегосподарська діяльність (розвідка і добування корисних копалин, днопоглиблюванні роботи і дампінг ґрунту, прокладення трубопроводів і підводних кабелів, будівництво гідротехнічних споруд тощо) може суттєво змінити морські екосистеми, включно до їх фактичного знищення. Будівництво і експлуатація причальних споруд у портах Усть-Дунайський, Белгород-Дністровський, Іллічівськ, Південний і Одеському припортовому заводі та підхідних каналів супроводжувалось капітальними днопоглиблювальними роботами. Наприклад, при будівництві Одеського припортового заводу і порту Південний у Малому Аджаликському лимані приблизно за 10 років було розроблено і вивезено на звалище більше 20 млн м³ ґрунту.

Крім капітальних днопоглиблювальних робіт, обсяг котрих за останні роки значно зменшився, на звалища подекуди надходять ґрунти, які розробляються під час ремонтного днопоглиблювання. Ці роботи обумовлені замулюванням підводних виїмок і необхідністю збереження глибин для морського транспорту, плавдоків. Найбільше замулюються підхідні канали до портів Усть-Дунайський, Белгород-Дністровський, Південний, Іллічівськ, Очаків, Скадовськ, Харли.

Наприклад, замуленість підхідного каналу до Іллічівського порту складає 35—40 тис. м³

Оцінка надходження забруднення від морегосподарської діяльності, окрім розливів нафти, практично не проводиться.

Через відсутність можливості проведення систематичного аероконтролю за забрудненням та засміченням, виявлення фактів забруднення є спорадичним та не дає можливості знайти винуватих.

Не проводиться оцінка забруднення від засобів морського транспорту, в той час як, за твердженнями європейських фахівців, цей чинник може бути значним.

за рік. Загальна довжина підхідних каналів на північно-західному шельфі — понад 25 км. (Джерело: С. А. Копилов, І. О. Сучков, С. Д. Шапран. Негативні наслідки впливу антропогенного фактору на взаємодії морських екосистем з оточуючим середовищем/Одеський Національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна).

Загальнодержавною програмою охорони та відтворення Азовського і Чорного морів за напрямом 1.6. Удосконалення системи поводження з побутовими та промисловими відходами, що утворюються у прибережній смузі морів, передбачалось виконання галузевих програм екологічно безпечного поводження з відходами ґрунтів, що утворюються у портовому господарстві, запровадження нормативів ГДК забруднюючих речовин, що утворюються під час проведення днопоглиблювальних і дноочисних робіт у ґрунтах, та застосування екологічно доцільних технологій використання цього типу відходів. Відповідно до чинного українського законодавства, такі ґрунти не вважаються відходами, проте проблема не зникає. Однією з причин практично повного знищення Філофорного поля Зернова, яке слугувало «легенями» Чорного моря, було його замулення тонкодисперсними завислими речовинами, які призвели до зменшення прозорості морської води та блокування доступу світла до філофори.

Для визначення обсягу і термінів виконання експлуатаційних днопоглиблювальних робіт, а також одержання дозволу на видобування і складування ґрунту на підводних відвалах відповідно до Порядку видачі дозволів на проведення робіт на землях водного фонду, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2005 року № 557. Технічна експлуатація здійснюється експлуатуючою організацією відділів гідротехнічних і інженерних споруд (ВГІС) морських портів. У ВГІС (ВКБ) підприємства повинні систематизуватись і зберігатись матеріали, що характеризують морфологію дна підхідних каналів і портових акваторій, а також відомості про обсяги раніше виконаного експлуатаційного днопоглиблення, інтенсивність замулювання, фізико-

механічні, хіміко-біологічні властивості донних ґрунтів.

Капітальні днопоглиблювальні роботи є одними з найдорожчих інфраструктурних проєктів. Вони проводяться відповідно до планів розвитку портів. На жаль, затверджених планів розвитку портів на даний час досить мало.

Скидання всіх типів відходів, окрім відходів днопоглиблення, заборонено законодавством України. Галузева програма поводження з відходами днопоглиблювальних робіт не розроблена.

Рибна галузь

Рибальство у виключній морській зоні України, її територіальному морі та внутрішніх водах повністю залежить від наявності живих морських ресурсів, стан та якість яких у свою чергу залежать від обсягів вилову, наявності кормової бази, місць нагулу та нересту, забруднення та руйнування місць існування. Останніми роками спостерігається зростання рибних ресурсів, проте відбувається це зростання за рахунок малоцінних видів риб, таких як хамса та тюлька.

Навіть за поміркованими оцінками, за рахунок розвитку марікультури Україна може щорічно отримувати 20–25 тис. т високоякісної риби і 30–50 тис. т безхребетних. Тому заходи, спрямовані на розроблення та впровадження регіональних міжгалузевих програм будівництва та модернізації риборозплідних заводів, а також розроблення та здійснення заходів, спрямованих на відтворення рибних ресурсів Азовського моря, залишаються актуальними.

Значні зусилля мають бути спрямовані на збереження та відновлення лиманів і заток Азовського і Чорного морів як потенційних місць розвитку аквакультури та марікультури із забезпеченням розробки та суворого дотримання всіх природоохоронних вимог.

Попри заборону на вилов осетрових запроваджений в Україні, браконьєрський вилов риб цінних порід до цього часу залишається невирішеною проблемою. Потреба в риборозплідних потужностях для розмноження осетрових та камбалових задовольняється недостатнім чином. Відсутність належної кількості риборозплідних господарств, руйнування місць нересту та нагулу продовжують становити суттєву загрозу стану рибних ресурсів. Нормативно-законодавча база є недостатньо розвинутою.

У галузі рибного господарства нараховується 503 судна рибпромислового флоту 29-ти проєктів, що піднаглядні класифікаційному товариству. Перевищили нормативні строки служби 69 % великих, 85 — середніх і 83 % малих і маломірних суден. Загальний фізичний знос суден флоту досягає 70 %, середній їх вік становить 21,2 року. За умови підтримання задовільного технічного стану в 2010 році в Україні може залишитися 87 суден (серед них 17 суден океанічного промислу), середній вік яких досягне 21 року.

Стан сировинних ресурсів Азово-Чорноморського басейну дає змогу забезпечити протягом прогнозного періоду допустимий вилов риби та інших водних живих ресурсів до 160 тис. тонн щороку.

ABOUT THE MOST PROBLEMS OF THE SEA ENVIRONMENT

The region is facing the new challenges: economic growth in the Black Sea basin and intensive explorations of the marine mineral resources, first of all, for gas and oil industries, as well as further development of globalization processes and climate change. Therefore, the environment of the Black Sea, especially its biodiversity and its marine living resources, is still under great threats. In the absence of well justified scientifically grounded economic assessments of ecological losses from environmental degradation, in particular at the regional level, the role of the ecological processes in the achieving sustainable development is greatly underestimated by governments and by civil society.

Міжвідомча комісія з екологічних питань Азовського та Чорного морів

14 грудня 2009 року відбулося чергове засідання Міжвідомчої комісії з екологічних питань Азовського та Чорного морів, створеної відповідно до наказу Мінприроди України від 10. 02. 2004 № 47, зареєстрованого у Мін'юсті України від 04. 03. 2004 за № 295/8894 (далі — Міжвідомча комісія)*.

Головував на засіданні заступник Міністра Д.С. Гурський.

У порядку денному засідання розглядалися питання:

- про результати виконання у 2008 році заходів, передбачених Законом України від 22. 03. 2001 № 2333-III «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів» (О. Бонь — начальник відділу охорони Азовського та Чорного морів, Мінприроди);

- результати аудиту Рахункової палати України реалізації заходів Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів;

- концептуальні засади реалізації державної політики щодо охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів на період після 2010 року. (доповідь за результатами НДР зробив Я. І. Мовчан).

(*Міжвідомча комісія є постійно діючим дорадчим органом при Мінприроди України, утвореним задля забезпечення координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, наукових і громадських організацій — виконавців Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів, затвердженої Законом України від 22. 03. 2001 № 2333-III, а також для обговорення нагальних екологічних питань Азовського та Чорного морів. Міжвідомчу комісію очолює Міністр охорони навколишнього природного середовища України Г. Філіпчук, а до її складу входять повноважні представники територіальних підрозділів міністерства та держадміністрацій у Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Херсонській областях, АР Крим та в м. Севастополь, зацікавлених центральних органів виконавчої влади, наукових установ і громадських організацій).

**Міжвідомчої комісії з екологічних питань Азовського і Чорного морів
«Про хід реалізації Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля
Азовського і Чорного морів у 2001—2008 роках та забезпечення її подальшого
впровадження»**

Заслухавши інформацію щодо результатів виконання у 2008 році заходів, передбачених Законом України від 22.03.2001 № 2333-III «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів», обговоривши основні проблеми, пов'язані з її подальшою реалізацією, а також результати аудитів Рахункової палати України, проведених у період з 12.09.2007 по 26.10.2007 року та у період з 29.11.2008 по 10.01.2009 року, Міжвідомча комісія з екологічних питань Азовського та Чорного морів вирішила:

1. Визнати стан виконання Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів у 2008 році задовільним.

2. З метою забезпечення реалізації у 2010 році заходів, передбачених Законом України від 22.03.2001 № 2333-III, рекомендувати Мінприроди, Мінагрополітики, Мінжитлокомунгоспу, Мінрегіонбуду, Мінекономіки, МКТ, МНС, МОЗ, Мінтрансзв'язку, Мінфіну, Держводгоспу, Держкомзему, Раді міністрів АР Крим, облдержадміністраціям у Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Херсонській областях, держміськадміністрації м. Севастополь, вжити необхідних заходів щодо забезпечення належного фінансування в обсягах, передбачених Програмою.

Термін виконання — протягом 2010 року.

3. Взяти до відома інформацію Мінприроди про роботу, проведена з метою усунення недоліків, виявлених Рахунковою палатою України за результатами аудитів, проведених у період з 12.09.2007 по 26.10.2007 року та з 29.11.2008 по 10.01.2009 року щодо реалізації заходів Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського та Чорного морів.

Визнати роботу Мінприроди з усунення недоліків, виявлених Рахунковою палатою України за результатами аудитів, проведених у період з 12.09.2007 по 26.10.2007 року та у період з 29.11.2008 по 10.01.2009 року щодо реалізації заходів Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського та Чорного морів недостатньо ефективною, у зв'язку з чим:

3.1 План заходів з усунення недоліків, виявлених Рахунковою палатою України за результатами перевірок,

проведених у період з 12.09.2007 по 26.10.2007 року та у період з 29.11.2008 по 10.01.2009 року щодо реалізації заходів Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського та Чорного морів (далі — План заходів) схвалити в цілому.

3.2 Мінприроди довести План заходів до відома керівників підпорядкованих територіальних та спеціальних підрозділів в АР Крим, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Херсонській областях та у м. Севастополі. Термін виконання — грудень 2009 року.

3.3 Мінприроди забезпечити відстеження результативності і контроль за виконанням Плану заходів та, у разі потреби, вжити додаткових заходів щодо посилення відповідальності керівників підпорядкованих територіальних та спеціальних підрозділів в АР Крим, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Херсонській областях та у м. Севастополі.

Термін виконання — протягом 2009—2010 років.

3.4 Мінприроди посилити контроль за діяльністю підпорядкованих територіальних та спеціальних підрозділів щодо забезпечення планування та організації виконання заходів, передбачених Програмою у 2010 році.

Термін виконання — протягом 2010 року.

4. Рекомендувати Мінагрополітики, Мінжитлокомунгоспу, Мінрегіонбуду, Мінекономіки, МКТ, МНС, МОЗ, Мінприроди, Мінтрансзв'язку, Мінфіну, Держводгоспу, Держкомзему, Раді міністрів АР Крим, облдержадміністраціям у Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Херсонській областях, держміськадміністрації м. Севастополь взяти до уваги висновки і пропозиції, зроблені Рахунковою палатою України за результатами перевірок, проведених у період з 12.09.2007 по 26.10.2007 року та у період з 29.11.2008 по 10.01.2009 року щодо реалізації заходів Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів.

Термін виконання — протягом 2010 року.

5. Визнати нагальним опрацювання питання щодо забезпечення реалізації комплексу заходів, спрямованих на

запобігання зростанню антропогенного тиску на довкілля Азовського і Чорного морів, сприяння розвитку екологічно безпечних видів діяльності в Азово-Чорноморському регіоні, збереження і відтворення біотичного і ландшафтного різноманіття, ресурсів морів, створення сприятливих умов для проживання, оздоровлення та відпочинку населення на період 2011—2020 роки. З цією метою:

5.1. Мінприроди за участю Мінагрополітики, Мінекономіки, Мінтрансзв'язку, Мінфіну, МНС, МОЗ, МКТ, Мінжитлокомунгоспу, Мінрегіонбуду, Держводгоспу, Держкомзему, Ради міністрів АР Крим, облдержадміністрацій у Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Херсонській областях, держміськадміністрації м. Севастополь здійснити перегляд концептуальних засад, пріоритетів, основних напрямів та завдань державної політики щодо охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів на період 2011—2020 роки.

Термін виконання — I квартал 2010 року.

5.2. Мінагрополітики, Мінекономіки, Мінтрансзв'язку, Мінфіну, МНС, МОЗ, МКТ, Мінжитлокомунгоспу, Мінрегіонбуду, Держводгоспу, Держкомзему, Раді міністрів АР Крим, облдержадміністраціям у Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Херсонській областях, держміськадміністрації м. Севастополь відповідно до компетенції надати Мінприроди обґрунтовані пропозиції до переліку комплексних заходів на період 2011—2020 роки за напрямами і видами робіт, передбачених Законом України від 22.03.2001 № 2333-III.

Пропозиції надавати відповідно до вимог Порядку розроблення та виконання державних цільових програм, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 № 106, зокрема, із зазначенням джерел у розрізі бюджетів різних рівнів (у т. ч. назв бюджетних програм, КПКВ) і обсягів співфінансування заходів за окремими напрямами і видами робіт.

Термін виконання — 25 січня 2010 року.

5.3. Мінприроди узагальнити надані пропозиції, забезпечити підготовку проекту нормативно-правового акту, спрямованого на забезпечення реалізації державної політики з охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів на 2011—2020 роки, узгодження

його із заінтересованими центральними і місцевими органами виконавчої влади та внесення в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України.

Термін виконання — до 1 червня 2010 року.

6. Наступне засідання Міжвідомчої комісії з екологічних питань Азовського і Чорного морів провести у березні-квітні 2010 року.

7. Мінприроди поінформувати Кабінет Міністрів України про результати

засідання Міжвідомчої комісії з екологічних питань Азовського і Чорного морів, а також про прийняті нею рішення; забезпечити оприлюднення на офіційному сайті Міністерства матеріалів засідання.

Термін виконання — грудень 2009 року

*Міністр охорони навколишнього природного середовища України,
Голова Міжвідомчої комісії з екологічних питань
Азовського і Чорного морів
Г. Г. Філіпчук*

**INTER-DEPARTMENTAL COMMISSION
FOR THE ENVIRONMENTAL
PROBLEMS OF THE AZOV AND
BLACK SEAS.
SOLUTIONS**

To strengthen control after activity of territorial organs of MEP and other institutions in relation to providing of planning and organizations of implementation of measures foreseen by Program in 2010.

ПРОЕКТ

КОНЦЕПЦІЯ

Загальнодержавної цільової екологічної програми з охорони та відтворення довкілля Чорного та Азовського морів на (2010—2020 роки)*

1. Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Концепція

Чорне та Азовське моря забезпечують статус України як морської держави та є важливою складовою її соціально-економічного розвитку. Такі види діяльності людини як рибальство, туризм та рекреація, оздоровлення, енергетика, транспортна галузь залежать від стану екосистем морів України. В кінці 20-го століття під дією комплексу чинників антропогенної природи стан морських екосистем Азовського та Чорного морів став катастрофічним. Цьому передували десятиліття інтенсивної експлуатації рибних ресурсів морів (60—80-ті роки), наростаюче забруднення стоками річок, через атмосферу, точковими і дифузним джерелами, розташованими на берегах, інтенсифікація морських транспортних перевезень, поява видів-чужинців (рапани та мнеміопсиса), зменшення притоку вод з річками (насамперед до Азовського моря), інтенсивне господарсько-виробниче освоєння берегової смуги тощо. Слід згадати також про знищення Філофорового поля Зернова, яке виконувало функції інкубатора для багатьох видів морських організмів та легенів для Північно-Західної частини Чорного моря, активізацію сірководневого шару, який обмежує високопродуктивну частину моря до глибини 200 м, початок масштабних геолого-розвідувальних робіт на шельфі морів, загрози, пов'язані із захороненням на морському дні значної кількості хімічних боєприпасів.

Зменшення антропогенного тиску в кінці 90-х років кінця 20-го століття та

перших років 21-го століття сприяло сповільненню деградації екосистем морів; з'явилися перші ознаки відродження окремих елементів біотичних комплексів морів. Однак, зміна економічної ситуації в регіоні Чорного моря загрожує відновленням деградаційних процесів.

Основні тенденції динаміки стану морських екосистем у нинішній час і на наступне десятиліття пов'язані з дією кількох провідних чинників, а саме: забруднення (евтрофікація) з берегових джерел (насамперед точкових) та зі стоком річок (насамперед Дунаю, Дону та Дніпра) та рибогосподарської діяльності (насамперед турецького риболовецького флоту в Чорному морі та браконьєрства в Азовському морі і лиманах). Беручи до уваги загострення ситуації з можливістю нересту для багатьох видів риб (збільшення обсягів скидів забруднених вод у річки і моря), можна прогнозувати подальше падіння запасів промислових видів риб та погіршення якості вод, зокрема на пляжах.

Новими загрозованими тенденціями є: різке зростання обсягів нафто- і газодобування та транспортування в регіоні, збільшення обсягів проведення геолого-розвідувальних робіт, подальший розвиток судноплавства. З останнім чинником пов'язані також загрози щодо занесення видів-чужинців (інтродуцентів) з баластними водами.

В сучасних умовах ця група чинників має непередбачуваний та форс-мажорний характер, і власне ступенем готовності держав та відповідних служб до реагування на них і визначатиме на стратегічну перспективу стан морських екосистем, а зрештою і їх долю.

2. Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання

Основними причинами руйнування екосистем Чорного та Азовського морів є ресурсо-виснажливе морекористування та надмірне забруднення внаслідок антропогенної діяльності екосистем Чорного та Азовського морів, включаючи надмірне надходження органічної речовини та сполук азоту і фосфору, зокрема:

1. Забруднення річок у басейні Чорного та Азовського морів через незбалансоване природокористування, наслідком чого є евтрофікація та забруднення морів.
2. Пряме (безпосереднє) забруднення морських екосистем від морських портів, морського транспорту та інфраструктури його обслуговування.
3. Засмічення і забруднення морів та прибережних смуг.
4. Знищення та погіршення стану морських та прибережних екосистем.
5. Інтенсивна забудова лінійного типу прибережних територій, яка супроводжується втратою природності та рекреаційної привабливості.
6. Прогресуючий розвиток видобутку природних мінеральних копалин без урахування екологічних обмежень.
7. Відсутність контролю за привнесенням чужинних видів.
8. Незбалансовані рибальство та інституційна слабкість галузі.
9. Недостатня увага до наукового забезпечення прийняття рішень.
10. Відсутність ефективного моніторингу стану довкілля морів.
11. Слабкість системи державного екологічного контролю.

*Концепція розроблена в рамках виконання НДР «РОЗРОБЛЕННЯ ПРОЕКТУ КОНЦЕПЦІЇ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ З ОХОРОНИ ТА ВІДТВОРЕННЯ ДОВКІЛЛЯ АЗОВСЬКОГО І ЧОРНОГО МОРІВ». Організація-виконавець — НАУ.

12. Відсутність ефективної комплексної системи управління природокористуванням приморських і морських екосистем.

13. Відсутність ефективних економічних механізмів щодо збереження біологічних ресурсів морів.

14. Нереалізовані принципи басейнового управління водокористуванням, відсутність басейнових структурних підрозділів та басейнових рад;

15. Неузгодженість заходів загальнодержавних та регіональних програм, спрямованих на охорону та невиснажене використання приморських і морських екосистем.

16. Недостатня координація та горизонтальна співпраця між центральними органами виконавчої влади, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у сфері забезпечення екобезпеки приморських і морських екосистем.

3. Мета та основні завдання

Метою Програми є визначення та впровадження системи законодавчих, інституційних, економічних, фінансових, технічних та освітніх заходів для відновлення, збереження та невиснаженого використання приморських і морських екосистем Чорного та Азовського морів України, за такими стратегічними напрямками:

- Зменшення забруднення приморських і морських екосистем Чорного та Азовського морів з наземних точкових та дифузних джерел забруднення до рівнів екологічної ємності (ГДК).

- Зменшення обсягів надходження поживних речовин до приморських і морських екосистем Чорного та Азовського морів від дифузних джерел забруднення до рівнів, які не викликають явищ евтрофікації.

- Збереження біотичного та ландшафтного різноманіття приморських та морських екосистем Чорного та Азовського.

- Збереження, відновлення та невиснажене використання біоресурсного потенціалу Чорного та Азовського морів.

- Напрацювання і закріплення в законодавстві правових механізмів

співпраці різних секторів суспільства (держави, місцевих громад, громадськості, науки, бізнесу) для прийняття ефективних управлінських рішень з питань охорони приморських і морських екосистем Чорного та Азовського морів, невиснаженого природокористування та забезпечення екобезпеки.

Основні завдання програми за напрямком Зменшення забруднення приморських і морських екосистем Чорного та Азовського морів з наземних точкових та дифузних джерел забруднення до рівнів екологічної ємності (ГДК):

- Розроблення та затвердження уніфікованих методологій та критеріїв оцінки надходження забруднюючих речовин до Чорного та Азовського морів та здійснення регулярної оцінки.

- Створення ефективної системи моніторингу за надходженням забруднюючих речовин від дифузних джерел забруднення.

- Удосконалення структури промислового виробництва через поступове згортання виробництв з неприйнятним рівнем екологічної безпеки.

- Розроблення та запровадження науково-обґрунтованих норм внесення засобів захисту рослин, системи контролю та нагляду за їх використанням.

- Повна утилізація накопичених непридатних та заборонених до використання засобів захисту рослин на території приморських і морських екосистем Чорного та Азовського морів.

- Забезпечення відповідності зворотних вод підприємств ГДК.

- Перехід промислових підприємств на замкнуті цикли водокористування.

- Винесення сміттєзвалищ та полігонів відходів за межі прибережних захисних смуг морів.

- Створення умов та інфраструктури для запровадження роздільного збирання сміття в прибережних захисних смугах.

- Запровадження біологічних методів очистки стічних вод.

- Розроблення та впровадження національного плану готовності та реагу-

вання на розливи забруднюючих речовин, зокрема нафтопродуктів.

- Запровадження законодавчої заборони експлуатації суден з морського флоту України з високим ризиком експлуатаційних розливів нафтопродуктів та інших шкідливих речовин.

- Приведення стану матеріально-технічної бази портів Азовського та Чорного морів у відповідність з вимогами екологічної безпеки.

- Введення жорсткого контролю за засміченням акваторій морів з суден морського транспорту та портів.

- Вдосконалення поводження з відходами днопоглиблюваних робіт та перехід на альтернативні підходи до їх видалення.

- Приєднання до Конвенції з баластних вод Міжнародної морської організації, Фондових конвенцій Міжнародної морської Організації, Європейської системи готовності та реагування на розливи нафтопродуктів та шкідливих речовин, Чорноморського Плану реагування на аварійні розливи нафти.

- Розроблення процедури взаємодії з сусідніми державами з питань оцінки впливу на навколишнє природне середовище відповідно до принципів Конвенції Espoo.

- Очищення та підтримка належного санітарного стану та гідрологічного режиму малих річок Причорномор'я, Приазов'я та Криму.

Основні завдання програми за напрямком Зменшення обсягів надходження поживних речовин до приморських і морських екосистем Чорного та Азовського морів від дифузних джерел забруднення до рівнів, які не викликають явищ евтрофікації:

- Визначення та впровадження науково-обґрунтованих норм внесення мінеральних та органічних добрив до приморських і морських агроекосистем;

- Розроблення уніфікованих методологій та критеріїв оцінки надходження поживних речовин до Чорного та Азовського морів.

- Забезпечення населення приморських територій та територій басейнів Чорного та Азовського морів якісними водопровідно-каналізаційними послугами.
- Модернізація та заміна водопровідно-каналізаційних мереж, у тому числі мереж глибоководного випуску.
- Розроблення та запровадження каналізаційних систем очистки зливових стічних вод.
- Розроблення та запровадження програми збереження та відновлення родючості ґрунтів України.
- Повна утилізація накопичених непридатних та заборонених до використання засобів захисту рослин.
- Розроблення та затвердження уніфікованих методологій та критеріїв оцінки надходження забруднюючих речовин до Чорного та Азовського морів та регулярна оцінка.
- Створення ефективної системи моніторингу за надходженням забруднюючих речовин від дифузних джерел забруднення.

Основні завдання програми за напрямком Збереження біотичного та ландшафтного різноманіття приморських та морських екосистем Чорного та Азовського морів:

- Створення цілісної та репрезентативної мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду приморських та морських екосистем Чорного та Азовського морів, включення їх до національної та європейської екомережі.
- Розроблення та запровадження планів дій з охорони та відтворення рідкісних і зникаючих видів флори і фауни приморських та морських екосистем Чорного та Азовського морів.
- Розроблення та запровадження планів дій з охорони та відтворення осетрових видів риб і морських ссавців.
- Підтримання екологічно збалансованого водного режиму водно-болотних угідь річок з високим ступенем зарегульованості.
- Розроблення та запровадження системи поводження з баластними водами з метою запобігання привнесення чужинних (інвазивних) видів.

- Впровадження системи запобігання та раннього попередження появи чужинних видів у морських портах України.
- Приведення інфраструктури туризму у відповідність з екологічною ємністю рекреаційних ресурсів, посилення контролю за дотриманням екологічних нормативів використання рекреаційних ресурсів.
- Врахування впливу на екосистеми Азовського та Чорного морів геолого-розвідувальних робіт, газо- та нафтовидобування.
- Розроблення законодавчо-нормативної бази територіального розвитку прибережних морських територій та акваторій.
- Завершення делімітації морських кордонів у Азовському та Чорному морях.

Основні завдання програми за напрямком Збереження та відновлення біоресурсного потенціалу Чорного та Азовського морів:

- Розроблення та запровадження програми екологічно збалансованого розвитку мари- та аквакультури з урахуванням їх впливу на біотичне та ландшафтне різноманіття морів України.
- Відновлення та впорядкування місць нересту промислових риб Чорного моря (лагун, лиманів, заток тощо).
- Розроблення та запровадження заходів щодо запобігання незаконному вилову риби, особливо цінних порід.
- Розроблення та запровадження екологічно прийняттого режиму пересування та використання засобів мало-мірного флоту в межах природоохоронних акваторій та нерестилищ.
- Приведення нормативно-правової бази рибної галузі у відповідність до європейських вимог та вимог FAO.
- Створення у прибережних водах Азовського і Чорного морів штучних рифів, нерестовищ для поліпшення умов відтворення морських біологічних ресурсів.
- Розроблення та реалізація заходів щодо запобігання появі нових видів водних живих ресурсів, небезпечних для місцевої флори і фауни.
- Приведення потужності риболов-

ного флоту України у відповідність до наявності та можливостей відтворення морських рибних ресурсів.

- Розроблення та запровадження відповідних двосторонніх та регіональних угод щодо охорони та відновлення рибних ресурсів Чорного та Азовського морів.
- Розроблення та запровадження програм захисту та відновлення лиманів, водно-болотних угідь та заток Чорного та Азовського морів.

Основні завдання програми за напрямком Напряцювання і закріплення в законодавстві правових механізмів співпраці різних секторів суспільства (держави, місцевих громад, громадськості, науки, бізнесу) для прийняття ефективних управлінських рішень з питань охорони приморських і морських екосистем Чорного та Азовського морів, невиснажного природокористування та забезпечення екобезпеки:

- Розроблення та запровадження Програми фундаментальних науково-дослідницьких робіт з вивчення приморських і морських екосистем Чорного та Азовського морів.
- Розроблення та запровадження комплексної Програми екологічного моніторингу та оцінки стану приморських і морських екосистем Чорного та Азовського морів та включення її як складової Державної системи моніторингу довкілля.
- Розроблення науково обґрунтованих показників ефективності реалізації програми.

4. Визначення оптимального варіанту розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу

Оптимальним варіантом розв'язання проблеми є розроблення та запровадження єдиної морської політики України (Стратегії) та Загальнодержавної програми відновлення та збереження екосистем Чорного та Азовського морів на 2010-2020 (Програми) як інструменту

координації природоохоронних заходів у всіх галузях економіки в частині морекористування.

При розробленні *Програми* мають бути враховані підходи Рамкової директиви ЄС про морську стратегію та міжнародні зобов'язання України в частині морекористування. Врахування громадської думки та залучення громадськості на всіх етапах розроблення та впровадження *Програми* є передумовою її успішної реалізації. Оскільки було показано, що немає потреби у зміні стратегічних підходів щодо програмової діяльності у сфері розроблення програми, рекомендується виконати лише корегування *Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського та Чорного морів на 2001—2010 рр.* на базі даної Концепції.

Альтернативний підхід до морекористування: розвиток галузевих програм. Недоцільність такого підходу, а саме, виконання окремих галузевих програм, пов'язана з розпорошеністю та недостатньою ефективністю використання коштів, у тому числі відсутністю фінансового забезпечення виконання Україною міжнародних зобов'язань.

Інші застереження: а) відсутність бюджетного фінансування програми в частині заходів загальнодержавного значення призведе до неповного їх виконання або взагалі невиконання; б) відсутність в обласних бюджетах коштів природоохоронного призначення є додатковим негативним чинником недофінансування природоохоронних заходів у частині морекористування.

Реалізація програми буде здійснюватися Мінприроди за участю МНС, МОЗ, Мінагрополітики, Мінтрансзв'язку, Мінфіну, Мінекономіки, Держводгоспу, Мінжитлокомунгоспу, МКТ, Мінрегіонбуду, НАНУ, Ради міністрів АР Крим, обласних, районних та міських державних адміністрацій.

5. Шляхи і способи розв'язання проблеми, терміни виконання програми

1. Розроблення та впровадження басейнових річкових програм, створення законодавчої основи для утворення та забезпечення роботи басейнових рад.

2. Пріоритетне впровадження інвестиційних проектів екологічного спрямування.

3. Розроблення ефективної системи реагування на наслідки надзвичайних ситуацій на морі, в тому числі *Національного плану реагування на надзвичайні ситуації на морі*, а також запровадження системи моніторингу чужинних видів.

4. Запровадження ефективної системи поводження з баластними водами та скидами, в тому числі приєднання до *Конвенції з баластних вод та скидів*.

5. Приєднання до фондів конвенцій Міжнародної морської організації з метою вдосконалення системи відшко-

дувань за заподіяну шкоду від розливів нафти та інших шкідливих речовин.

6. Розроблення та впровадження планів збереження окремих видів та екосистем на основі наукових досліджень з визначення статусу видів, екосистем та місць їх існування за міжнародними критеріями, в тому числі картування місць існування видів.

7. Розроблення та впровадження *Програми захисту морського узбережжя*, в тому числі впровадження *Закону про прибережну смугу*.

8. Вдосконалення законодавчої бази рибної галузі, в тому числі *Закону про рибальство* та підготовку пропозицій до відповідних міжнародних договорів та конвенцій щодо рибальства в Чорному і Азовському морях.

9. Створення науково обґрунтованої системи прийняття рішень, у тому числі за рахунок фінансування науково-дослідних робіт природоохоронного спрямування та встановлення порядку інтеграції результатів наукових досліджень в державну систему моніторингу та з урахуванням оцінки стану екосистем Чорного та Азовського морів.

10. Встановлення зрозумілих та науково обґрунтованих показників ефективності реалізації програми як в економічних термінах, так і в термінах реалізації конкретних заходів, прив'язаних до показників стану морських екосистем та їх біопродуктивності, інших заходів, передбачених завданнями програми.

Досягнення стратегічних цілей відтворення та охорони морського довкілля розраховано на період до 2025 року і оцінено в 3 000 000 000 гривень та реалізовуватиметься в 3 етапи: 2010—2015, 2016—2020, 2021—2025 рр.

Реалізацію перших двох етапів *Стратегії* пропонується виконувати на основі *Загальнодержавної цільової екологічної програми охорони та відтворення довкілля Чорного та Азовського морів* на період 2010-2020 рр.

Передбачається, що для досягнення цілей концепції (втілених у програмі) будуть здійснені інституційні заходи та опрацьовано фінансово-економічні та координаційні засоби і кроки, які уможливлять успішне впровадження програми.

6. Очікувані результати виконання Програми та критерії оцінки її результативності

Очікується, що в результаті виконання *Програми*, розробленої та запровадженої на основі Концепції, буде:

- досягнуто прийнятного стану морських екосистем за показниками біорізноманіття та якістю компонентів морських екосистем

- відновлена біопродуктивність Чорного та Азовського морів і поліпшено забезпечення населення морськими продуктами

- сформована мережа морських та прибережних природоохоронних терито-

рій та акваторій та забезпечена максимально можлива природність прибережних територій та морських акваторій

- здійснено перехід до екологічно збалансованого розвитку економіки прибережних і морських територій та акваторій

- досягнуто високого рівня рекреаційної привабливості морського узбережжя України як для населення України, так і для іноземних туристів, що сприятиме поліпшенню рівня життя населення в регіоні.

Показниками виконання і ефективності *Програми* буде досягнення відповідних результатів, запланованих на кінець терміну її дії, а саме: розроблення, схвалення і впровадження відповідних нормативно-правових, методичних та організаційних документів, кількості створення об'єктів природно-заповідного фонду та формування екомережі, стан морського та прибережного довкілля тощо.

Основні цільові індикатори та показники ефективності державної політики щодо екологічно збалансованого морекористування у Чорному і Азовському морях

Зменшення надходження забруднення до морів:

- з точкових джерел;
- з дифузних джерел;
- від морського транспорту.

Збереження екосистем, біологічних видів, розвиток екомережі:

- видів, що знаходяться на межі зникнення;
- площі та кількості морських природоохоронних територій;

Контроль за кількістю нових чужинних видів.

Забезпечення екосистемного підходу до всіх видів людської діяльності, особливо у частині експлуатації морських ресурсів, шляхом запровадження збалансованих практик, та забезпечення і підтримку тих біосурсів, від яких залежить рівень життя, постачання харчових продуктів та стан здоров'я населення прибережних районів, в частині захисту морського біорізноманіття.

Кількість екологічних фермерських господарств.

Кількість та обсяг аварійних розливів нафтопродуктів.

Виллов риби, тис. тон

Відновлення екосистеми моря (за біопродуктивністю — на рівні 60-х років ХХ ст.), сформована екомережа (охоплює 10% акваторії).

7. Оцінка фінансових, матеріально-технічних та трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми

Загальна вартість природоохоронних заходів з відновлення та збереження довкілля Чорного та Азовського морів оцінена в 3 000 000 000 гривень.

Фінансування Програми на 2010—2015 роки передбачає фінансування на рівні 1 000 000 000 гривень, здійснення якого можливе за рахунок таких коштів:

- державного бюджету для виконання заходів загальнодержавного значення та міжнародних зобов'язань України;
- галузевих програм в частині природоохоронних заходів з морекористування з виділенням заходів, передбачених Програмою окремим рядком;
- виділення природоохоронних заходів з морекористування окремим рядком в обласних та місцевих бюджетах та запобігання нецільовому використанню природоохоронних коштів;
- державного, обласних та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища відповідно до відсотків їх розподілу між суб'єктами господарювання;
- за рахунок грантів та технічної допомоги як міжнародних донорських організацій, так і на основі двостороннього міжнародного співробітництва.

Пропозиції щодо фінансування діяльності, спрямованої на втілення концепції (заходів програми) враховує прогнозні показники розвитку економіки України на період 2009—2012 рр. і до 2020 року (див. таблицю).

Передбачається, що наявні відповідні матеріально-технічні ресурси, які програмовим чином будуть мобілізовані для виконання програми. Залучення

Показник	2009—2012 (у середньому за період)		2013—2020 (у середньому за період)	
	прогноз		прогноз	
	за інерційним (песимістичним) сценарієм	за інвестиційно-активним (оптимістичним) сценарієм	за інерційним (песимістичним) сценарієм	за інвестиційно-активним (оптимістичним) сценарієм
Приріст валового внутрішнього продукту, %	-2,1	0,4	4,5	6,5
Кінцеві споживчі витрати, %				
домашніх господарств	-1,8	-0,6	8,0	7,5
сектору загального державного управління	-4,0	-2,3	3,0	3,1
Валове нагромадження основного капіталу, %	-2,5	3,5	7,5	10,5
Експорт товарів та послуг, %	-4,2	-2,9	4,0	6,2
Імпорт товарів та послуг, %	-5,0	-3,8	8,0	7,0
Індекс споживчих цін (грудень до грудня), %	111,2	109,9	106,0	104,0
Індекс цін виробників (грудень до грудня), %	111,6	110,8	108,0	105,0
Прямі іноземні інвестиції, млрд. дол. США	4,7	7,7	8	14
Середньорічна чисельність наявного населення, млн. осіб.	45,6	45,8	43,7	43,9
Рівень зайнятості, % до населення віком 15-70 років	57,5-57,0	57,7-57,2	59	59,9
Рівень безробіття, % до економічно активного населення віком 15-70 років (за методологією МОП)	8,9-9,3	8,5-8,9	6,4	6,0

трудоу ресурсів можливе через формування заходів загальнодержавної цільової екологічної програми охорони та відтворення довкілля Чорного та Азовського морів на період 2010—2020 рр.

CONCEPTION OF THE NATIONAL ENVIRONMENTAL PROGRAM FOR A SPECIAL PURPOSE ON THE ENVIRONMENT PROTECTION AND REHABILITATION OF THE BLACK AND AZOV SEAS FOR YEARS 2010-2020

The basic directions of policy, managerial and conservation measures in the region shall be aimed at:

- formulation of the prospective vision on the strategic regional development and implementation of the innovative integrated policy, including the Environmental Impact Assessment (EIA) and Strategic Environmental Assessment (SEA);
- minimization of the pollution, from all possible sources and species, and habitat destruction from all possible activities, through the introduction of state of the art technologies and up-to-date environmental practices within the Black Sea Basin;
- preservation of the remaining undisturbed or insignificantly disturbed coastal areas putting in place the strongest environmental policy requirements for any development of the sea coast and exploration of the marine living and mineral resources (including develop-

ment of Black Sea Ecological Network, BSEs, establishing the marine and coastal Protected Areas, creating green and blue circles along the seashores of the Black Sea);

- introduction to the maximum extent possible of Integrated Coastal Zone Management as the best environmental practice and environment friendly technologies (alternative energy sources, ecological tourism, low resources, low energy and low waste technologies within the Black Sea Basin);
- use of sustainable practices in the exploitation of the biological resources (primarily in fishery), through licenses, quotas and certification of all sea products, and matching regional fleet size to biologically safe harvesting of fish resources;
- full involvement of all stakeholders, including the great potential of the private sector in the development, implementation and monitoring of environmental policies and measures;
- support by Enabling activity and Supportive measures, first of all by Scientific, Public and Planning Policy, a strict and effective enforcement system, the wide introduction the green accounts and tariffs in (or instead) GDP/GNP calculations, budgeting and financing.

МОРСЬКЕ ДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ: ТРИ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ

Я. І. Мовчан, Національний авіаційний університет; Н. В. Мовчан, Секретаріат Комітету екополітики Верховної Ради України; О. Г. Тарасова, позаштатний консультант Комітету екополітики Верховної Ради України

Шторм утих.

Молите бога, щоб был обилен ваш

улов:

Трудна и пениста дорога по мутной зелени валов.

Все холодной, все позже зори...

Но знает кормчий ваш седой, что ходят по морю святые

И носят звезды над водой.

Е. Багрицький

Чорне море є унікальним водним об'єктом. Воно має найбільший у світі водозбірний басейн, площа якого становить близько 2 млн км² і займає майже третину континентальної Європи. Однак протягом останніх десятиліть Чорне море перетворилося на одне з найбільш деградованих регіональних морів нашої планети. Його гігантський басейн та майже повна природна ізольованість перетворили море у високочутливу до будь-яких антропогенних впливів систему. Екосистеми прибережних смуг морів Європи, у тому числі й України, знаходяться сьогодні у критичному стані. Згідно з результатами наукових досліджень, проведених Всесвітнім інститутом природних ресурсів, 70 % морських узбереж Європи знаходяться під загрозою — це найвищий відсоток у світі. Причиною такого стану є висока щільність проживання населення, велика кількість населених пунктів, транспортних комунікацій, трубопроводів, підприємств енергетики, великих морських портів, неекологічна, споживацька діяльність у регіоні моря.

Антропогенний вплив різного роду обумовив майже повний колапс екосистем Чорного і Азовського морів у 80–90-х роках минулого століття.

Серед основних проблем морського довкілля — масштабне суттєве забруднення акваторій; руйнування та деградація морських екосистем; зниження якості та екосистемної функційності прибережних природних комплексів; істотне зниження біоресурсного потенціалу морів; зміна характеристик солоності Азовського моря; наростання загроз, пов'язаних із розвитком нафтогазового комплексу та обсягів транспортування небезпечних вантажів; форс-мажорні обставини (проникнення видів-вселенців, катастрофи суден, військові дії тощо).

Забруднення морського довкілля зумовлене насамперед занесенням забруднюючих і евтрофікуючих речовин річковим стоком, 80 % якого надходить до мілководної, найбільш екологічно

вразливої, північно-західної частини моря. Іншими чинниками є забруднення з атмосфери, дифузне забруднення внаслідок змивів з берегів, насамперед в процесі агродіяльності, скиди муніципальних і індустріальних забруднених вод та стоків у приморських населених пунктах, дампінг тощо).

В Азовському морі у зв'язку зі зменшенням річкового стоку значно зросла солоність вод, що спричинило порушення екологічних зв'язків у ценозах, між кормовою базою донних організмів та риби. Саме тому Азовське море, яке ще недавно характеризувалося найвищою рибопродуктивністю у світі з одиниці площі, за останні 30–40 років втратило цю славу (при площі в 10 разів меншій, ніж Каспійське, це море давало риби уг'ятеро більше, займаючи за запасами осетрових друге місце у світі).

Негативний вплив на стан Чорного і Азовського морів здійснюють прилеглі природно-господарські регіони України — промислове Придніпров'я (Запорізька і Дніпропетровська області) та Донбас (Донецька і Луганська області), що розміщені в басейнах Дніпра і Сіверського Дінця у зв'язку з діяльністю ресурсо- та енергоємних добувних і переробних виробництв та застосуванням недосконалих технологій. Обсяг недостатньо очищених комунально-побутових та промислових прямих скидів у моря України наближається до 50 %. Після різкого спаду морських вантажо- та пасажиропотоків (від 60,5 млн тонн у 1988 р. до 6,3 млн тонн у 2000 р. та від 30,7 в 1981 р. до 3 млн пасажирів у 1999 р.) спостерігається поступове відродження галузі (8,6 млн тонн та 11,3 млн пасажирів у 2005 р.). Слід взяти до уваги, що вік понад 46 % морського флоту перевищує 25 років. Обсяги скидання на території України зворотних вод у річки басейнів Чорного і Азовського морів в останні роки зростають. Не поліпшується ситуація із зливовою каналізацією.

За оцінками експертів, тільки Україна щорічно втрачає мільярди доларів через знищення цієї основної рибпромислової бази, що є вже проблемою не лише екологічної, але й економічної безпеки. Слід згадати також про знищення Філофорового поля Зернова, яке виконувало функції легенів для Північно-Західної частини Чорного моря, а також інкубатора для багатьох видів морських організмів, активізацію сірководневого шару, який обмежує високопродуктивну частину моря до глибини 200 м, початок

масштабних геологорозвідувальних робіт на шельфі морів, загрози, пов'язані із захороненням на морському дні значної кількості хімічних боеприпасів.

З активізацією національного та міжнародного судноплавства зростає ризик забруднення морського середовища, особливо під час транспортування небезпечних речовин, а з баластними водами — занесення видів-чужинців (вселенців). Можливі наслідки від кліматичних змін ще недостатньо вивчені, але є потенційно додатковими чинниками ризику для збалансованого використання морського довкілля та функціонування екосистем Чорного та Азовського морів.

Хоча використання біоресурсів морів в останні десятиліття зменшилося, їх стан залишається кризовим. Так, усі види осетрових перебувають у депресивному стані. Останніми роками відбулося подальше погіршення умов відтворення риби не лише в бухтах і прибережній зоні, але й у відкритих районах за межами шельфу через високу смертність ікри і личинок, уповільнення ембріогенезу, росту числа морфо-фізіологічних відхилень на ранніх стадіях розвитку репродуктивної системи, що супроводжуються резорбцією яйцеклітин у нерестовий період і, як наслідок цього, порушенням процесу відтворення. Найсуттєвіше зниження якості ікри спостерігається в найбільш навантажених зонах, тобто в бухтах. Найбільш чутливою до несприятливих умов є репродуктивна система султанки, ставриди, скорпени, зеленушки. За даними сучасних досліджень та експертних оцінок, екосистеми Азовського і Чорного морів перебувають у передкризовому стані, а екологічний стан прибережної зони є критичним і потребує нагальних заходів щодо відновлення природності екосистем.

У той же час, існуюча нормативно-правова база та система держеко-контролю є недостатньою для гарантування безпеки морських екосистем та людини в умовах зростаючих обсягів геологорозвідувальних робіт та видобутку корисних копалин на шельфі морів (які до того ж пов'язані зі зменшенням енергетичної залежності України). Інтенсивна забудова прибережних територій супроводжується втратою ними природності та рекреаційно-туристичної привабливості. Недостатньо реалізованими є басейнові підходи та екопрограмова діяльність. Недосконалою є система вилову та відтворення рибних ресурсів.

Недостатньо уваги приділяється науковому забезпеченню прийняття рішень. Відсутній ефективний екомоніторинг за станом довкілля морів та система індикаторів.

У сучасних умовах ця група чинників має непередбачуваний та форс-мажорний характер, і власне ступенем готовності держави та відповідних служб до реагування на них і визначатиме на стратегічну перспективу стан морських екосистем, а зрештою і їх доля.

Зменшення антропогенного тиску в кінці 90-х років ХХ століття та на початку ХХІ століття сприяло сповільненню деградації екосистем морів; з'явилися перші ознаки відродження окремих елементів біотичних комплексів морів. Однак зміна економічної ситуації в регіоні Чорного моря загрожує відновленням деградаційних процесів. Необхідно вжити нагальних системних заходів. Отже, що далі?

Базовий сценарій

Втілення базового сценарію пов'язане з розробленням правового документу стосовно рибальства в Чорному морі, що передбачено міжнародним Стратегічним планом дій щодо довкілля Чорного моря (1996 р.) у зв'язку з виконанням Бухарестської конвенції (1992 р.): «59. З метою відновлення екосистеми Чорного моря та досягнення збалансованого рибного промислу, має бути посилена політика управління рибальством, а вилов риби має коригуватись зі станом запасів. З огляду на це очікується, що причорноморські держави якомога швидше ухвалить Конвенцію про рибальство та покращать систему управління рибним промислом, яка включає такі компоненти: регулярна регіональна координована оцінка запасів; національні дозволи на рибний промисел для всіх Чорноморських рибальських суден; регіональна ліцензійна система та система квот. Крім цього, контроль за дотриманням регулювання рибного промислу терміново потребує вдосконалення. Ці та інші заходи, необхідні для збалансованого рибальства в Чорному морі, мають здійснюватись у тісному співробітництві з риболовним сектором». Іншою стороною організаційної діяльності має бути розроблення стратегії втілення Протоколу про збереження біотичного та ландшафтного різноманіття Чорного моря (2002 р.). Ідеться про доопрацювання та впровадження Стратегії збереження біорізноманіття на виконання положень Протоколу про біологічне і ландшафтне різноманіття Чорного моря (2002 р.) до Бухарестської конвенції (1992 р.).

У руслі вимог цих документів мають бути створені морські заповідні зони, що передбачено також вимогами Робочої програми КБР (2004 р.) щодо створення морських природоохоронних зон (передбачалося здійснити до 2008 р.) та впроваджене інтегроване управління

прибережною смугою морів. Інтегроване управління прибережною смугою морів має здійснюватися у відповідності до законів України, зокрема «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів», Водного кодексу України, Земельного кодексу України, інших актів законодавства України, а також міжнародних договорів, стороною яких є Україна. Ці вимоги мають бути інтегровані в одному акті. Іншим принциповим елементом базового сценарію є участь всіх секторів суспільства в процедурах прийняття рішень щодо морського довкілля. Це передбачено міжнародним Стратегічним планом дій щодо довкілля Чорного моря (1996 р.) у зв'язку з виконанням Бухарестської конвенції (1992 р.): «73. *Участь всіх секторів суспільства є суттєвою умовою розвитку сталої регіональної політики. Це потребує розвитку освітніх проектів, відкритості та участі в процедурі прийняття рішень, а також відкритих правил та доступу до адміністративних та юридичних процедур*» та Оргуською конвенцією (1998 р.).

Песимістичний сценарій

Песимістичний сценарій пов'язаний з інерцією теперішньої практики діяльності щодо морського довкілля. Наприклад, наявність адекватної законодавчої бази (пункт 65 міжнародного Стратегічного плану дій щодо довкілля Чорного моря (1996 р.) у зв'язку з виконанням Бухарестської конвенції (1992 р.) є необхідною, але, як показує досвід, недостатньою умовою вирішення проблемних питань. Слабкість інституційної бази та обмеженість у використанні фінансових ресурсів спричинюють затримки у виконанні планів дій та досягненні програмних цілей, визначених законами та конвенціями. Зокрема, не докладено належних зусиль щодо випереджаючого створення морських заповідних територій (не гармонізовані відповідні процедури, передпроектні дослідження щодо вибору та оцінки стану морських потенційно заповідних територій далекі від завершення, немає домовленостей про підтримку з боку міжнародних донорських організацій та ін.). Недостатньо розвинуті та не застосовуються на практиці галузеві природоохоронні заходи, скоріше навпаки, ці заходи ігноруються, де тільки можливо. Практично відсутні механізми вирішення конфліктів між економічним розвитком та природоохоронною діяльністю, прикладом чого є практично не контрольована забудова морського узбережжя. Результатом буде вичерпання біоресурсів моря і наступне безробіття, зменшення запасів харчових ресурсів тощо. Потрібні нагальні кроки щодо уникнення розвитку цього сценарію, який поки-що реалізується.

Оптимістичний сценарій

Критерієм реалізації оптимістичного сценарію буде розроблення та впровадження єдиної морської політики України, спрямованої на розвиток екологічно дружніх видів економічної та господарської діяльності людини та повноцінне і беззаперечне впровадження екологічного законодавства

Елементом цього сценарію є впровадження в повній мірі природоохоронного законодавства в усіх сферах господарської діяльності та забезпечення виконання засад невиснажного використання біоресурсів до 2015 року, в тому числі започаткування відновлення природного довкілля, зокрема, щодо оцінки впливу на морське довкілля (ОВМД), екологічного аудиту та стратегічної оцінки впливу на довкілля моря (СОВМД). Такі кроки передбачені міжнародним Стратегічним планом дій щодо довкілля Чорного моря (1996 р.) у зв'язку з виконанням Бухарестської конвенції (1992 р.): «67. *До 1998 р. причорноморські країни ухвалить критерії для оцінки впливу на довкілля та екологічного аудиту, обов'язкові для всіх громадських та приватних проектів. Причорноморські країни співпрацюватимуть з метою завершення гармонізації цих критеріїв до 1999 р. та, де це можливо, будуть впроваджувати стратегічні оцінки впливу на довкілля*». На жаль, термінів, визначених в цьому Плані, не дотримано, але співпраця триває. Схвалено зміни до міжнародного Стратегічного плану (2009). Важливе значення матиме схвалення і впровадження «Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського та Чорного морів на 2010–2020 pp.

MARINE ENVIRONMENT: THREE SCENARIOS OF DEVELOPMENT

Today, three scenarios of further development can be clearly seen in the Black Sea Region:

1) slow, therefore dangerous, «almost classic European» development (basic and non-reliable taking into account the unique features of the Black Sea ecosystem and its fragility);

2) continuation of the ongoing processes towards collapse in next 7-10 years (pessimistic, but realistic, taking into account the behaviors and habits of the governments and the level of readiness of the civil societies in the Black Sea to undertake serious steps in this directions);

3) innovative, in different aspects and senses, based on clearly defined environmental priorities and objectives and sustainable consumption (optimistic and naive, but the only one that could lead to for the rescue of the Black Sea region from long lasting and still threatening ecological crises).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДЕЯКІ МІЖНАРОДНІ УГОДИ, ЧИННІ В РЕГІОНІ

Одеська Декларація (Міністерська декларація про захист Чорного моря, Ministerial Declaration on the Protection of the Black Sea) — міжнародний законодавчий акт необов'язкової юридичної сили. Підписана Міністрами охорони навколишнього природного середовища Болгарії, Грузії, Російської Федерації, Румунії, Туреччини та України 7 квітня 1993 року в Одесі, Україна.

Особливе значення Декларації полягає в тому, що в цьому документі, ухваленому на виконання положень Конвенції про захист Чорного моря від забруднення (1992), викладені політичні зобов'язання урядів причорноморських держав щодо навколишнього середовища Чорного моря. Декларація вміщує вмотивований перелік заходів, регламентованих у часі й спрямованих на об'єднання зусиль на національному та міжнародному рівні з метою збереження, охорони та збалансованого використання довкілля Чорного моря.

Згідно з 19 пунктами Декларації, країни брали на себе зобов'язання щодо розробки спільних критеріїв якості довкілля, стандартів на емісії шкідливих речовин, вказаних в додаткових протоколах до Конвенції, та скоординованих національних планів зменшення надходження забруднень, зокрема біогенів; введення заборони скидів радіоактивних матеріалів в Чорному морі; контролю за забрудненням від судноплавства; розробки додаткового протоколу про транскордонне переміщення шкідливих відходів; комплексу заходів по створенню природоохоронних територій та збереженню біорізноманіття; розробки планів реагування в надзвичайних ситуаціях; інвентаризацію джерел забруднення, створення системи моніторингу та впровадження програм моніторингу; розробки узгодженої політики інтегрованого управління береговою смугою; запровадження процедури експертизи всіх проектів на предмет їх впливу на довкілля; розвитку міжнародного співробітництва в регіоні з метою виконання положень Бухарестської Конвенції та підготовку трирічних звітів про стан виконання положень Декларації.

Декларація мала значний стимулюючий вплив на розвиток регіонального співробітництва. На даний час (грудень 2009 р.) переважна більшість зобов'язань, вказаних у Декларації, в цілому виконана, деякі — з певним запізненням, деякі з зобов'язань втратили сенс з огляду на розвиток нових регіональних програм співробітництва. Незважаючи на те, що передбачений Декларацією трирічний звіт про досягнутий прогрес жодного разу не був опублікований, цей документ постійно згадується як один з найбільш важливих актів регіональної екополітики.

Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (Agreement on the Conservation of African-Eurasian Waterbirds, AEWA) — міжнародний правовий документ, розроблений і укладений в Гаазі (Нідерланди) 16 червня 1995 року відповідно до положень Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Бонська конвенція). AEWA набула чинності 1 листопада 1999 року. Документ складається з преамбули, 17 статей та трьох додатків. Додаток I містить визначення та мапу території дії документу. У Додатку II наведений перелік видів диких птахів, які є предметом його регулювання (235 видів). Додаток III містить План дій, який застосовується до популяції мігруючих водно-болотних птахів, що перелічені в Таблиці 1 цього Додатку. Таблиця 1 є складовою частиною Додатку III.

AEWA охоплює 117 держав ареалу загальною площею біля 60 млн км², куди входять вся Африка, вся Європа, частково Азія, декілька арктичних островів та північно-західна частина Канади. Головне завдання AEWA — вжиття скоординованих дій для підтримання сприятливого охоронного статусу мігруючих видів водоплавних птахів або для відновлення такого статусу.

Органом прийняття рішень у рамках AEWA є Нарада Сторін, яка збирається раз на три роки. До 2007 року відбулись три сесії Наради Сторін (Кейптаун, Південноафриканська Республіка, 1999 р.; Бонн, Німеччина, 2002 р.; Дакар, Сенегал, 2005 р.). Рішення сесій Нарад Сторін спрямовані на розроблення і виконання планів дій щодо окремих видів птахів, а також заходів, спрямованих на послаблення дії чинників, що негативно впливають на стан популяцій водоплавних птахів, таких як застосування свинцевого шроту під час полювання на водно-болотних угіддях, нафтове та інше забруднення, вітрильні електростанції, ураження електричним струмом на лініях електропередач та ін. Адміністративні та наукові питання в рамках AEWA в період між сесіями Нарад Сторін вирішують відповідно Технічний (створений на першій сесії Наради Сторін) та Постійний (створений на другій сесії Наради Сторін) комітети, які збираються раз на рік. Секретаріат AEWA розташований у Бонні (сайт Угоди в Інтернеті — www.unper-awea.org).

Депозитарієм Угоди є Міністерство закордонних справ Королівства Нідерландів. Від імені України Угода була підписана заступником Міністра охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України Я. Мовчаном 16 жовтня 1998 року відповідно до

розпорядження Президента України від 9 жовтня 1998 року № 517/98-рп. Україна стала Стороною Угоди відповідно до Закону України «Про ратифікацію Угоди про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів» від 4 липня 2002 р. № 62-IV. Угода набула чинності для України з 1 січня 2003 р.

Україна була співголовою на установчому засіданні AEWA (1995) та бере участь у роботі органів AEWA. В Україні започатковані польові проекти щодо визначення особливо цінних місць перебування мігруючих птахів, розроблено (в співпраці з товариствами охорони птахів та BI — Bird Life International — світовою неурядовою організацією орнітологів, при фінансовій підтримці Нідерландів) пропозиції щодо планів дій, орієнтованих на збереження популяцій ряду видів, та пропозиції щодо проекту національної концепції збереження мігруючих видів.

Угода про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану (Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area, ACCOBAMS) — міжнародний правовий документ, укладений у рамках Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин в Монако, 24 листопада 1996 р., який набув чинності 1 червня 2001 року. ACCOBAMS складається з преамбули, 17 статей і двох додатків. Перший додаток містить перелік видів, на які розповсюджується документ — всі китоподібні, які трапляються в Чорному та Середземному морях, а також у прилеглий акваторії Атлантичного океану на захід від Гібралтарської протоки. Другий додаток містить план збереження китоподібних.

Метою ACCOBAMS є зменшення загрози існуванню китоподібних у Чорному та Середземному морях і покращення рівня знань про цих тварин. Основними вимогами є: заборона навмисного вилучення китоподібних (за винятком чітко окреслених випадків), створення і підтримка мережі особливих природоохоронних територій з метою збереження китоподібних. План збереження визначає заходи, які Сторони повинні вжити в таких напрямках: прийняття та впровадження відповідного національного законодавства, охорона середовищ існування китоподібних, дослідження та моніторинг, тренінг і освіта, реагування на надзвичайні ситуації. Органом прийняття рішень в рамках ACCOBAMS є Нарада Сторін. До 2007 року відбулись дві сесії Наради Сторін (Монако, березень 2002 р.; Пальма де Мальорка, Іспанія, 2004 р.). Станом на 1 липня 2006 р. кількість сторін ACCOBAMS Угоди становила 19.

Засновники:

УкрЮНЕПКОМ, редакція «Жива Україна»

Почесний голова Ради

Юрій Шеляг-Сосонко

Головний редактор

Ярослав Мовчан

Заступник головного редактора

Дмитро Дубина

Редакційна рада:

Тетяна Андрієнко, Алла Безусько, Микола Білоконь, Олександр Богачов, Юлія Бондаренко, Олександр Бонь, Михайло Борисюк, Людмила Вакаренко, Любов Гальперіна, Василь Гелюта, Анатолій Генюв, Тетяна Кондакова, Яків Дідух, Ірина Дудка, Ігор Ємельянов, Іван Заєць, Олександр Запорожець, Юліан Злобін, Ігор Іваненко, Володимир Ісаєнко, Віктор Карамушка, Юрій Колмаз, Ганна Коломієць, Тетяна Кондакова, Лідія Корбут, Ольга Крижанівська, Вероніка Маковій, Юрій Масікевич, Сергій Матвеев, Наталія Мовчан, Сергій Мосякін, В'ячеслав Олещенко, Сергій Попович, Леонід Проценко, Володимир Радченко, Ірена Рудіна, Володимир Солодкий, Христя Соневицька, Микола Стеценко, Оксана Тарасова, Анатолій Травлев, Наталія Фишко, Тетяна Червченко, Юрій Чорнобай, Сергій Шидловський

Редакція:**Відповідальний редактор**

Антоніна Олешко

Літературний редактор

Світлана Єзерницька

Редактор англомовного блоку

Наталія Чупріна

Верстка Павло Москаленко**Адреса:** 252004 Україна, м. Київ,

вул. Терещенківська 2

Тел.: +38 (044) 234-8334, т/факс: 235-7062

Електронна пошта: zhyva@i.ua

Відповідальність за достовірність

та зміст інформації несе автор публікації.

Посилання на «Живу Україну» обов'язкове.

Цей випуск видано за сприяння Інституту інноваційного розвитку суспільства, Лабораторії екобезпеки НАУ та Мінприроди України.

Номер державної реєстрації:

КВ-3160 від 07.04.98

© «Жива Україна» 2004

Постійний Секретаріат ACCOBAMS Угоди заснований на першій нараді Сторін і розташований у Монако. Сайт Угоди в Інтернеті — www.accobams.org. Регулювання адміністративної та наукової діяльності в рамках Угоди в період між сесіями наради Сторін здійснюють її Бюро та Науковий комітет. З метою сприяння виконання Угоди на першій сесії наради Сторін визначено два регіональні координаційні підрозділи — Центр регіональної діяльності UNEP-MAP — щодо особливих природоохоронних територій та Чорноморську комісію (для Середземного моря і прилеглої акваторії Атлантичного океану та для Чорного моря, відповідно).

Україна є Стороною ACCOBAMS згідно з Законом України «Про приєднання України до Угоди про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану» від 9 липня 2003 року № 1067-IV. Угода набула чинності для

України 1 січня 2004 року. Представник України (О. Біркун) є головою Наукового комітету. Україна бере участь в діяльності ACCOBAMS шляхом здійснення обліків китоподібних, створення центрів порятунку та реабілітації травмованих та хворих тварин, заходів в рамках науково-практичної програми та проекту «Морекит».

(За матеріалами О. Боня, В. Домашдінця, В. Карамушки, Я. Мовчана, О. Тарасової).

INFORMATION ABOUT SOME INTERNATIONAL AGREEMENTS ACTING IN THE REGION

Brief description of such legal documents: Ministerial Declaration on the Protection of the Black Sea Agreement on the observation of African+ Eurasian Waterbirds, AEWA), 1995 Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area, ACCOBAMS), 1996

ГРОМАДСЬКИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ РУХ

НА ЗАХИСТ ДЕЛЬФІНІВ

З листа Президенту України і Голові Уряду щодо проблеми комерційного використання дельфінів в Україні

Усі види дельфінів, що трапляються на території України, занесені до Червоної книги України. Крім того, дельфіни охороняються Міжнародною Червоною книгою, Червоною книгою Чорного моря, Конвенцією про охорону китоподібних. Їх використання та відлов у комерційних цілях заборонені Законом України «Про Червону книгу України». Вилів дельфінів у природі заборонений спеціальним мораторієм Міністерства охорони навколишнього природного середовища України з 2008 до 2011 р. Міжнародна торгівля дельфінами регулюється Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори (СІТЕС).

Афаліна — єдиний у фауні України вид дельфінів, що може жити у дельфінаріях, має ендемічний підвид у Чорному та Азовському морях, стан популяції якого невідомий остаточно. Чисельність дельфінів продовжує знижуватись.

Утримання дельфінів у дельфінаріях є прямим порушенням статей 7, 8 та 25 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження».

Вміст у воді значної кількості хлору та інших антисептичних агентів для знезараження шкіри та сліпоту. Багато дельфінарій, і особливо новостворені, відкриті не на морському узбережжі (Київ, Харків, Дніпропетровськ, Львів, Донецьк), і тому дельфіни в них утримуються не у морській воді, а в штучно розведеному розчині. Крім того, в природі дельфіни протягом доби долають до 160 км. та пірнають на глибину до 200 метрів. Жоден дельфінарій не здатний забезпечити їм таку можливість

У природі дельфін-афаліна живе 25—30 років, в неволі — 3—5 років, при цьому в неволі вони вкрай рідко розмножуються. Дельфінарії зовсім не є центрами

екологічного виховання, оскільки сприяють скороченню чисельності морських ссавців та приважують громадян до думки, що дельфіни — мешканці дельфінарій, а не моря.

Починаючи з 2008 року діє трирічний мораторій на вилів дельфінів в Україні. Починаючи з 2003 року, згідно з конвенцією СІТЕС (Вашингтонська конвенція), в Росії діє нульова квота на експорт дельфінів в інші країни. Дельфіни не розмножуються в неволі (за одиничними виключеннями). То звідки беруться тварини у дельфінаріях, які «плодяться» протягом останніх 2 років, як гриби, всією територією України?

Переходячи до конкретики, просимо Вас:

1. Доручити Міністерству охорони навколишнього природного середовища України безстроково продовжити мораторій на вилучення дельфінів із природного середовища в територіальних водах України.

2. Доручити Генеральній прокуратурі України, Міністерству охорони навколишнього природного середовища України, Державному митному комітету України та Державному комітету ветеринарної медицини України провести перевірки документів щодо законності виліву, придбання, утримання та використання морських тварин у всіх дельфінаріях України.

3. Доручити Міністерству охорони навколишнього природного середовища України розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо забезпечення належного обліку та ідентифікації дельфінів, що утримуються в неволі, шляхом вживання мікрочіпів, міток чи іншим відповідним способом.

4. Доручити Міністерству охорони навколишнього природного середовища України спільно з громадськістю розробити правила та нормативи утримання дельфінів у неволі на території України.

5. Заборонити утримання у дельфінаріях тварин у воді, що не є морською, та у

дельфінаріях, що не можуть забезпечити дельфінів необхідним життєвим простором, а також заборонити пересувні дельфінарії.

6. Заборонити імпорту дельфінів комерційним структурам з метою, іншою від наукової.

7. Підготувати та внести на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Закону України «Про Червону книгу України» щодо заборони будь-якого комерційного використання видів, занесених до Червоної книги України.

8. Ввести обмеження на володіння дельфінами з комерційною метою, згідно статті 6 Конвенції про охорону дикої фауни та фауни і природних середовищ існування в Європі.

9. Заборонити продаж і використання риболовних сіток, небезпечних для дельфінів.

10. Міністерству охорони навколишнього природного середовища провести наукові дослідження з метою з'ясування реального стану популяції дельфінів у Чорному та Азовському морях, та основних загроз для існування популяції дельфінів, а також шляхи зменшення цих загроз.

Інформація подана за сайтом <http://savedolphin.wordpress.com>

ЗБЕРЕЖЕМО ЧОРНЕ МОРЕ!

Чи любите ви відпочинок на березі моря? Я думаю, що так. Візьмемо, наприклад, Чорне море. Кожного року багато українців, і не тільки, їде на берег Чорного моря, щоб набратися сил, засмагнути, відпочити від робочих буднів. Солоня вода, чисте повітря, сонце мають хороший вплив на наше здоров'я. Але чи замислюємося ми, який вплив мають людські дії на Чорне море?

Мабуть, кожна людина бачила жахливі картини, на яких зображено відходи з промислових підприємств. І, на жаль, частина з них викидається в Чорне море. Люди, які живуть поблизу річок, що впадають у Чорне море, викидають побутове сміття, яке в кінцевому результаті опиняється в морі. Задумайтесь, а як там живеться рослинам і тваринам?

Чорне море має міжнародне значення. Багато кораблів, що транспортують нафту та інші ресурси проходять морським шляхом, тому є великий ризик нафтового забруднення морських вод. У листопаді 2007 року кілька кораблів, які перевозили нафту потрапили в аварію. В результаті нафта вилілася в Чорне море, що спричинило смерть великої кількості птахів та риби.

Ще однією великою проблемою є те, що в Чорному морі забагато поживних речовин, що їх приносять ріки з міст і сіл. Це спричинює надзвичайно інтенсивний ріст фітопланктону. В результаті ми можемо спостерігати «цвітіння води», яке особливо помітне в західній частині Чорного моря. На жаль, це призводить до зменшення кількості повітря і світла у воді, які так необхідні для життя.

Стосовно Чорного моря існує ще багато інших проблем, які потребують вирішення. А вирішити їх може лише людина. Ми повинні задуматись і усвідомити, якщо будемо сидіти склавши руки, то ситуація може стати фатальною. Зараз багато видів, які ми могли побачити ще декілька років тому в Чорному морі, вже зникли і багато — на краю зникнення. Велика кількість видів зараз знаходяться в зоопарках, дельфінаріях, які людина використовує лише для задоволення своїх потреб.

Кожна рибка, кожна рослинка — це природа! Кожна людина є частинкою природи, так само, як і вона нашою. Так навіть ми знищуємо частинку себе?!

Діана Нестор'як, студентка
ФЕБ ІМГ НАУ, група 203. Київ

ХАЙ ЖИВЕ ЖИТТЯ І МОРЕ!

31 жовтня — Міжнародний День Чорного моря

31 жовтня країни Чорноморського басейну святкують Міжнародний День Чорного моря! Цей день слугує для людей знаком того, що море — це не лише об'єкт розваг та задоволення, але й має світове екосистемне значення. Використовуючи його ресурси, чи часто задумуються люди про наслідки своєї діяльності?! Що буде з морем завтра?

На жаль, на сьогоднішній день Чорне море — одне з найзабрудненіших у світі. Причиною такої ситуації є як промислові підприємства, міста-судна, аграрії-риболови, так і дії пересічного громадянина. Заводи і фабрики, так само як і люди, скидають відходи у ріки-притоки Чорного моря. Це є причиною смерті біорозмаїття та порушує баланс морської екосистеми. Ще однією проблемою Чорного моря є браконьєрство, яке сьогодні досягло критичного рівня. Люди чомусь зазіхають навіть на такі

види морських істот, які охороняються законом.

Проте, країни Чорноморського басейну пробують здійснювати заходи для поліпшення цієї невеселої ситуації. На даний момент вже почала працювати Конвенція 1992 року та Стратегічний план дій (1996), прийнято законодавчі акти щодо збереження флори, фауни та ландшафтів Чорного моря в прибережних країнах на базі відповідного Протоколу (2002). Особливим досягненням України є створення першого морського заказника (цікаво, як він охороняється?).

Але дії держави будуть марними без підтримки з боку людей. Давайте разом докладемо зусиль, щоб зберегти те багатство, яке ми маємо!

З Святком! 7 футів нам під кілем!

Софія Рожко, студентка ФЕБ ІМГ НАУ, група 203. Київ

Авторський колектив номера вдячний
за консультації та сприяння
Дмитру Гурському, Ользі Гуцал,
Олександрю Богачову, Олександрю Боню,
Ганні Шатохіній, Валентину Щербині